

egyszerűek. $1500 - (374 + 264 + 423 + 401)$. 23 tanuló elhibázta az összeadást, 32 a kivonást. 2 tanuló szorozott összeadás helyett, 9 tanuló pedig az 1500-at is hozzáadta a másik négy számhoz. 38 tanuló csak az összeadást végezte el. Voltak olyanok is, akik először levonták a 374-et, azután sorrendben a többit és helyes eredményt kaptak. A helyes dolgozatok száma osztályok szerint: 23, 39, 74, 84 %.

A negyedik feladatban a számviszonyok és a műveletek is nagyon egyszerűek $(45 \times 48) : 8$ és mégis a tanulóknak csak 25 %-a oldotta meg helyesen. Az osztályok sorrendjében helyesen oldották meg a tanulók 13, 24, 43, 68 %-a. A sok hibás megoldást itt is a két fölösleges számadat okozta.

Az ötödik példa ismét a legrosszabbul sikerültek közé tartozik. A sok számadat között nehéz volt a tanulóknak eligazodni. Az összes dolgozatoknak tehát csak 10 %-a volt helyes. Osztályok szerint: 3, 4, 20, 55 %. Az alsó osztályok alig tudtak vele megbirkózni. $(30 + 24) : 216$, sok hibát okozott az a közismert tipikus helytelenség, hogy a nagyobb számot osztották a kisebbel. A legtöbb hibát itt is az okozta, hogy az összes számot bevonták a műveletekbe.

A hatodik feladatnál 15 % a helyes megoldás. Osztályok szerint: 4, 13, 29, 58 %. $(2400 - 2295) \times 47$. Sokan a két számot külön-külön szorozták és a nagy szorzásnál számolási hibát ejtettek. Sokan a kivonás helyett összeadást végeztek.

A hetedik példánál 12 % a helyes megoldás. Osztályok szerint: 3, 9, 26, 52 %. A feladat $(59 \times 25) + 1986$. A legtöbben így számoltak $25 + 1986$.

A nyolcadik feladatnál 39 % a helyes eredmény. Osztályok szerint: 27, 41, 51, 81 %. Könnyítette a feladatot a fogalmazás is: »A megmaradt diót egyenlően osztották szét« kérdés világosan mutat rá az alkalmazandó műveletekre.

(Folytatása következik.)

Szenes Adolf

Arany János és a polgári iskola

Arany János egyik legnagyobb költőnk, de egyúttal egyik legnagyobb nevelőnk is.

Történeti múltunknak sok legendás alakját támasztotta fel, vagy teremtette újjá, úgyhogy azok ma is az aranyjánosi kidolgozásban, az ő költői meglátatásában és megelevenítésében élnek a lelkünkben. A gyermeki fantázia aranyképei aztán eszményképekké nőttek és nemesedtek: nemcsak az üde diákalom színezte ki őket, hanem a meglett kor is szárnyat varázsolt alájuk.

Másfélévezred kódéből is úgy csillog-villog élénk *Attila*,

amint ő rajzolta meg félisteni hatalmában *a hun regében*. De csudálatos lelki kohójából tökéletes ércszoborként öntötte ki Hunor és Magyar, Szent László, a háromarcú Toldi, Nagy Lajos, Endre királyfi, a Hunyadiak, V. László, Szondi, II. Rákóczi Ferenc, Rákócziné és Széchenyi István fejedelmi alakját is. Kevesebb történeti szerepet kaptak, de azért igen jelentős és soha el nem halványuló színezést nyertek: Toldi Lőrincné, Toldi György, Rozgonyi Piroska, Rozgonyiné, Zách Klára, Szécsi Mária, Agnes asszony, Kund Abigél, a vén Márkus és A fülemile c. költeményéből jólismert: Péter és Pál, hogy a többieket ne is említsem. Sőt a családi boldogságnak, az otthon meghitt, kölcsönös szeretettől sugárzó körének is örök emléket állított a *Családi kör*, *Itthon* és a *Fiamnak* c. költeményeiben.

Áttanulmányoztam az összes polgári iskola részére engedélyezett és főleg használatban is lévő magyar nyelvi tankönyvet s ezek alapján összeállítottam az *Arany-művek polgári iskolai jegyzékét*, amely igen gazdag és a következő: Nyalka huszár, Rege a csodaszarvasról*, Keveháza*, Rozgonyiné*, Both bajnok özvegye*, Szibinyáni Jank*, Mátyás anyja, Itthon, Szent László*, Szent László füve*, Toldi*, Toldi szerelme, Toldi estéje*, A fülemile*, Rákócziné, A haza (prózai olvasmány Arany János után), Családi kör*, A rab golya, A gyermek és szivárvány*, Az ó-torony*, Dal, vagy A hegedű szárazfája, A hamis-tanú*, Tetemrehívás, Az elhagyott lak, Egyesülés, Reményem, Vágy, Vásárban, A jövő stílusa (a János vitéz elejének prózai átírása), Régi és új magyar (apró adoma), Regg és est, A vén gulyás, A vén gulyás temetése, A világ, Fiamnak, Ráchel siralma, Ő ne nézz rám, Enyhülés, A bujdosó, V. László, Bor vitézi, A walesi bárdok, Letésem a lantot, Isten kardja (részlet a Buda halálából), A hegedű, Buda halála (szemelvény), Epilógus, Széchenyi emlékezete, Vojtina ars poétikájából, Agnes asszony, Szondi két apródja, A méh románca, Juliskához. (A *-gal megjelölt műveket a fiú- vagy leányiskolai Tanterv külön is felsorolja.)

Bevezetőül hangsúlyozni kívánom itt, hogy nemcsak *a költő* Arany szempontjából, hanem a polgári iskola gyakorlati, életre nevelő célkitűzéséből is rövid és csak pár szempontra rávillanót dolgozatomban a fiúiskolai Utasítás magyar nyelvi oktatására vonatkozó (39. lap) következő megállapításait tartom szem előtt: »Ha valahol, akkor épen itt fontos az az elv, hogy az iskolai tanulmány nem *scientia*, hanem *ars*. A magyar nyelvi és irodalmi tanulást itt különösen át kell hatnia annak a szellemnek, hogy az ismereteket nem elméleti rendszer kedvéért tanítjuk, hanem cselekvő energiakészletté akarjuk áthasoníttatni s a gyakorlati életre vonatkoztatjuk.«

Jól tudjuk mindnyájan, hogy az érzékeny lelkű Arany nem örült annak, hogy költészete gyöngyeit bevitték az iskolába,

pedig mindketten — iskola és költő — csak új fényt kaptak ezzel. Az *iskola* odaült a *poeta doctus* lábaihoz, odatelepedett Arany lelke-forrásához s az ő remekművein keresztül tudta legjobban megközelíteni azt a magasztos célt, amit a fiúiskolai Utasítás a magyar nyelv és irodalom tanításával kapcsolatban a 40. lapon tömören így fejez ki: »Az irodalmi termékekben rejlő értelmi, érzelmi és erkölcsi értékek a növendékek lelkét hathatósan gazdagítják, egyúttal a legalkalmasabb eszközök arra, hogy a növendéket beléneveljék a nemzet lelki közösségébe és a magyar közlélek folytonosságát és áthagyományozását biztosítsák. Ennek a gondolatnak szintén át kell hatnia egész tanításunkat.« De a *költő* is óriássá nőtt az iskola fokozódó szeretetének tüzeiben: aranyemberré vált, akin nem fog az idő vasfoga s aki örökké, önmagában is csillog.

Ha újból és újból átolvassuk a haladottabb szellemet és álláspontot képviselő fiúiskolai Utasítás vonatkozó részét, úgy azt tapasztaljuk, hogy a magyar nyelv és irodalom osztályonkénti megjegyzései és részletes útbaigazításai is főként Arany János nevét ölelik körül. Vajjon mi ennek az oka? Az, hogy Arany minden műve — a szemérmes félénkséggel rejtegetett lírától az öserőtől duzzadó epikáig, majd kiváló műfordításaitól értékes prózai tanulmányai széles köréig — *kristálytisztá költészet*: tartalmi, eszmei és formai tökéletességénél fogva különösen alkalmas tanítói és nevelői hatások közvetítésére és megrogzítására. Természetes, hogy e téren is a Toldi áll az élen, amellyel általános nevelői hatás dolgában egyetlen irodalmi mű sem veheti föl a versenyt. — Éppen a Toldival kapcsolatban egy *leányiskolai* problémát is érintenem kell itt. Több leányiskolai kartársamtól hallottam azt a kívánságot, hogy a Toldit a leányiskolák is a fiúiskolákhoz hasonlóan, — ha kissé összevontabban és leányiskolai szemüvegen keresztül is — a III. osztályban középponti, kötelező iskolai olvasmányként tárgyalhassák. A fölvetett kívánságra csak ez lehet a válasz: igaz, hogy a leányiskolai Tantervben a Toldi *házi olvasmányként* szerepel, azonban a gyakorlat és a tanári lelkesedés az őt megillető helyet biztosították a Toldi részére már a leányiskolák egy részében is. Tehát a Toldi részletesebb iskolai tárgyalása a leányiskolákba is bevezethető, annál is inkább, mivel a leányiskolai Utasítás a 30. lapon ezt mondja: »Az olvasmányoknak az egyes osztályok tantervében foglalt kánona *nem korlátozó a tanárra*; inkább csak a tárgykörre, a színvonalra, de különösen az esztétikai mértékre nézve kíván útbaigazítást adni.« (A kiemelés tőlem származik.)

Arany költői felfogása magasfeszültségű erkölcsi emelkedettségével, szinte a túlzásig vitt személyi felelősségérzete állandó kihangsúlyozásával páratlan a maga nemében: találónan nevezték el a *lelkiismeret költőjének*. Épen e kiváltságos tulaj-

donságaiból fakad nagy nevelői értéke. Arany ugyanis nemcsak nagy költő, hanem mint ember is nagy. Jellemének tisztasága, fennkölt gondolkodásmódja, érzéseinek, eszméinek nemessége, szívének jósága, egyszerűsége, és szerénysége nemcsak magánéletének, hanem költészetének is a csúcspontjait jelölik s így a legvonzóbb példaképpé teszik az ifjúság előtt.

Nem *kifelé mutató*, moziszerűen pergő, modern életet élt, hanem *befelé-nézés*, komoly elmélyedés, önmagába-szállás volt az élete. Egész élete, költészete fennen hirdeti, hogy a külső színességnél többet jelent a lélek mélyén szunnyadó, vagy szemérmesen megülő *isteni dinamika*, az esetleges szónoki póznál és túlradó szómalomnál értékesebb a *tiszta gondolat*. A ma túlhangos életében és sokszor alaptalan túlköveteléseiben ez az *aranyi tanítás* igazán időszerű.

Rátérve Arany költészetének tanításbeli felhasználására, röviden azt mondhatjuk, hogy magyar nyelvi és irodalmi oktatásunknak ő a tengelye. A fentebb közölt Arany-jegyzék főlegessé teszi ennek a megállapításnak részletesebb igazolását. Alkotásai a dalon és az ódán keresztül az epikában teljesednek ki ragyogó fénnnyel, — bár a költészet harmadik ágát is gazdagította — úgyhogy *műfaj szerint* szinte az egész költészettan feldolgozható lenne az Arany-műveken keresztül.

Lírája, epikája mindnyájunk által jólismert; műfordításai a polgári iskola szemszögéből alig jöhetnek számba, prózai dolgozatai közül csak *A magyar verselésről* című munkájához sodródhatik közel a szaktanár s a *Naiv eposzunk* c. fejtegetéseiről tehet esetleg említést. Prózai elbeszélései kísérleteknek tekinthetők, maga a költő is megtagadta őket, amikor *Összes Munkái* vaskos köteteiből is kizárta azokat. Bizonyára azért, mert tökéletleneknek tartotta őket. Két novelláról van itt szó, amelyek az *Életképek* 1846. évi ötödik és hatodik kötetében nyomtatásban is megjelentek, az első: *Egy egyszerű beszélyke*, a második: *Hermína* címen. Amolyan romantikus túlzással, szertelenséggel megírt novellák, aminők a francia romantika aranykorában divatban voltak. Nem is ezért emlitem föl őket, hanem azért, mivel *Riedl Frigyes* kimutatta, hogy ezek a novellák — sorrendben — a *Tengerihántás*, illetően a *Tetemrehívás* balladák első vázai és forrásai. *Gálos Rezső* pedig összeállította az egyező vonásokat a következőképen: »A *Beszélykében*: 1. a szegyenbe döntött árvalány, aki belehal az eseményekbe; 2. pásztor Ferke; 3. a szénaboglya és a »hegyes torony« képe; 4. Ferke megőrül. A *Hermínában*: 1. a lány félreértett, de tudatos és dacos kacérsága okozza az ifjú halálát; 2. a villogó tör képe; 3. az ifjú holttestének láttára a lány megőrül.«

Mondanom se kell, hogy Arany nagysága a mi szempon-tunkból a III., illetően a IV. osztályban tetőződik be. Kifejezhetném úgyis magamat, hogy minden tartalmi és alaki képző-

erejük mellett is az I.—II. osztályos Arany-művek csak a szemelvény, az előtanulmány szerepét töltik be. Ez előzmények után azonban bizonyos, hogy Arany poétikai és irodalomtörténeti tárgyalása és »cselekvő energiakészletté« való lelki áthasonítása az előtanulmányokban gyönyörködve szerzett és lelki kincsesé felfokozott szemelvényeken épülhet csak fel. Hogy ez így van, azt hiszem, a beavatottak előtt kár volna tovább is bizonyíthatnom.

Aranyt egyesek a szabadságharc utáni kor költőjének, mások a kiegyezés utáni Magyarország reprezentatív verselőjének, ismét mások az érett kor, a felelősségérzet és lelkiismeret poétájának szokták nevezni. Mindegyik elnevezés, vagy beosztás egyoldalú: Arany zsenijéből bőven telt egyik és másik oldalra is. Mai lelki beállítottságunk és érzelmvilágunk alapján röviden csak arra utalok itt, hogy Aranyt ma a *Világos* utáni zuhanás költőjeként érzékeltethetjük a legjobban. A mi összefoglalásunk: *Trianon*, lelki analógiaként kezelhető s így *Arany János akkor is, ma is a hittelen, elernyedő magyar lélek meg erősítőjévé, megacélozójává válik*. Ezt az apostoli hivatását akkor is, most is a boldog múltba való visszavarázsolással érte el. Ezt az alkalomszerű tanítástani megjegyzést sem fejtegethetem tovább: nincs rá terem.

Ugyancsak gyakorlati tanítási oldalról, de a történelem reflektor-fényével is meg kell világítanom kissé költőnket. *Történettanítás költemények segítségével*, majd *Történelemtanítás az olvasókönyvek szemelvényeivel* c. sorozatos részletdolgozataimban, amelyek az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny 1931. évi szeptemberi, illetően 1932. évi januári számaiban jelentek meg, rámutathattam arra, hogy a történeti oktatás *előkészítő fokozatában* az I. és II. osztályos magyar nyelvi olvasmányok, továbbá a Toldi III. osztályos középponti tárgyalása, de általában az »epikai hűséggel« alkotott költemények (eposzok, költői elbeszélések és balladák) alkalmi felhasználása is mily értékes segítőeszközök lehetnek a történelemtanár kezében. Fel is soroltam Arany János azon történelmi tárgyú és hangulatú költeményeit, amelyek belső szemléltetésül, megvilágosító hatásul, a tanulónak a közös munkába való cselekvőleges lelki bevonásaként — a koncentráció alapján — felhasználhatók. E kérdést részletesebben nem tárgyalom most, csupán egy problémát óhajtok érinteni a Toldival kapcsolatban.

E probléma, amit a Toldival kapcsolatban itt tisztázni akarok: történelmi szakkérdés. Mindnyájunk előtt ismert dolog, hogy Arany az »epikai hitel« elvét mindig szigorúan vette s a történeti valószínűséget és köztudatot minden irányban ki akarta elégíteni. Ha kevés volt a mondatöredék, vagy történeti morzsa: várt, tanulmányozott, évtizedeken keresztül gyűjtötte az anyagot, mégis megtörtént vele — igaz, hogy Ilosvai Selymes Péter

hibájából — egy kis anakronizmus Toldi és a cseh vitéz párvíadalánál. Kerülve a sok szót, idézem a XVI. század egyik legalaposabb ismerőjét, a nemrég elhunyt *Takáts Sándort*, aki *A török-magyar bajviadalok* c. munkájában (29. lap) erre vonatkozóan ezt mondja: »A tollal való kihívás közönséges szokás lévén a XVI. században, az egykorú írók műveiben is találkozunk vele. Ilosvai Selymes Péter például a Toldi Miklósról szóló históriás énekében a XVI. századi bajviadalokat tartotta szem előtt s a művében előforduló tollal való kihívás, valamint a bajviadal lefolyása is teljesen megegyezik a török-magyar párbajok szokásos módjával. Tehát bizonyos, hogy a Toldi-mondában nem a Lajos-korabeli, hanem a XVI. századi bajviadal leírását olvashatjuk.«

Záró *didaktikai* megjegyzésül főlemlitem, hogy mai iskolai viszonyaink mellett — természetes — az előjelzett Arany-jegyzék teljes egészében nem dolgozható fel. Erre nincs is szükség. Ha a Toldi mellett osztályonként átlag 3—4 Arany-verset feldolgoz a szaktanár: ez minden irányban kielégítő. Így a költő megismerése, a nevelő hatások érvényesítése, sőt az önképzésre, a továbbtanulásra némi útravaló is megoldást nyerhet. Sok függ itt a költői művek megválasztásától és a tanár egyéniségétől. Azért tartottam szükségesnek ennek kiemelését, nehogy félreértessem s túlterhelésne buzdítással vádoltassam. De másrésről épen én voltam az, aki tantervi átcsoportosítást és a haladó, való-élettel kapcsolatban újabb költőink és irodalmunk részletesebb és megértőbb ismertetését is kívántam, mivel a múlt század értékei (Garay, Vörösmarty, Tompa, stb. hosszabb és a Tantervben is megjelölt alkotásaira gondolok első sorban) távolabb esnek a mi ifjúságunk lelkétől, de jövő érdeklődési körétől is. Már pedig az életre nevelünk s az élet számára is óhajtunk tanítani.

A továbbiakban a *nevelő Aranyt* szeretném az olvasó elé varázsolni: az édesapát, Tisza Domokos nevelőjét és a nagy-kőrösi tanárt. Nevelő hatások szempontjából azt vizsgálom itt, hogy a fiú- és leányiskolai Utasítások *Bevezetésének* 7. és 8. pontjában foglaltak miként és mily mértékben ölthetnek az ő művein keresztül testet. E pontok követelményei a fiúiskolai megfogalmazásban így hangzanak: »A tanterv és utasítások hangsúlyozta gyakorlatiasságnak a *nemzetnevelés* nagy feladatához kell simulnia. Vezető eszméül itt is a nemzeti gondolatot kell kitűznünk.« Majd tovább: »Olyan emberekre van szükségünk, kikben fejlett a nemzeti (állampolgári) tudatosság s a nemzet közös munkájában való részvételre a készség és képesség.« Vagy a 8. pontban: »Az önző és anyagias életfelfogást főképp úgy akadályozhatjuk meg, ha az iskolában nemcsak ismeretek nyújtása, de *vallásos, erkölcsi és esztétikai nevelés* folyik.« »Ha a növendékek az iskolában az igazmondás és a kötelességteljesítés er-

hölcsi, a tisztaság, az egyszerűség és az ízlés *esztétikai* légkörét találják, ez igen nagy befolyással lesz egyéniségük kialakulására.«

Nemzetnevelésen ma a jó, fegyelmezett, aktív magyar állampolgárrá való hazafias nevelést értjük. Ily szemüvegen át megítélve: *Arany fajmagyar költő*. Hősei törekvésben, tartalomban, lélekben magyarok, *cselekvő magyarok*. Elég itt férfi alakjai cselekvéssorozataira gondolnunk (pl. Szent László, Toldi, Széchenyi). De női főhősei közül is többen aktivitásból szöttek, csak Rozgonyinét, Mátyás anyját és Rákóczinét sorolom itt föl. A mai idők egységesítő lelke belőle is kicsattant 1848-ban ez örökéletű sorokban: »Élni fog a nemzet, Amely összetart: Kit önvétke meg nem hódít, Nem hódítja kard.« Akármelyik polití-összejövételnek is alapigéje lehetne az *Egyesülés* c. költeményéből kizsakított e pár sor.

Egyéni nevelési tanácsai gyönyörű foglalata az 1851-ben írt *Domokos napra* c. költeménye. A gondos, lelkiismeretes, őszinte nevelő, a már híres költő s az elnyomatás korának magyarja szól e verséből a nagyreményű ifjúhoz: Tisza Domokoshoz. Kár, hogy polgári iskolai tankönyveink e versét elhanyagolták s egyik sem vette föl tárgyalásra, pedig kiválóan értékesíthető volna! Csak mellékesen jegyzem meg, hogy e költeménye harmadik és ötödik versszakainak egyes részeit az Arany felekezetéhez tartozó hit- és erkölcsstani valláskönyvek szemelvényül felhasználják. Ez egyéni ízt is eláruló költeményét azért is szeretném az első képsíkba vetíteni, mert az egyéni lelki képesség kifejtésére is gondot fordít benne.

Általános nevelői irányzat szolgálatába állítható s beállított-ságánál fogva igen kedves a tanulók előtt gyönyörű allegóriája: *A gyermek és szivárvány*.

Vallásossága mélytükör s minden válság és megpróbáltatás dacára is lelke örökforrásából buzog. Hite gyermeki lélekkel, ősei bibliás alázatosságával megvallott konfesszió. Hitbeli felfogása *egylelkű*, e téren semmiféle engedményt nem hajlandó tenni: gondoljunk csak híres versére: *A hamis tanúra!* Ez pedig különösen napjainkban a gyakorlati vallásosság szempontjából igen fontos. Ma t. i. az ezerarcú gyermekén visszatükröződik az egész élete, nemcsak az egyéni, de a családi és társadalmi bánat, öröm és hit is. A sokféle és sokszor ellentétes hatás aztán aztán gyakran *kétlelkű* diákokat eredményez, sőt az is megtörténik, hogy három *álarc* alatt vívja meg a jobb sorsra érdemes gyermek hitvány kis esatáit. Elég itt csak a közelmúlt diáktragédiáira utalnom. Itt kell különösen résen lennünk, mert a ma divatos őszinteségi hiány mellett az egylelkű ifjú is könnyen zátonyra fut: könnyebben, mint elvtelen, megalkuvó, kétlelkű párja. Talán nehéz kimondani s bizonyítani szinte lehetetlen, azonban a szervilizmus és alfajai bizonyos mértékben

megmételtyezték már az ifjúságot is. Pedig az ifjúság hite és lelke a jövő: a heterogén, széthulló magyar életnek csak az ifjúság hite lehet az a csudálatos varázssvesszeje, amellyel a rejtett mélységek kincseit is felszínre hozhatjuk. A lélek az, amely megelevenít. Arany vallásossága legszebben *Fiamnak* és *Itthon* c. költeményeiből ragyog ki, de az *Enyhülés* is lelki bele-nyugvásból fakadt.

Röviden még azt szeretném itt megvillantani, miért tartom oly főbenjárónak a komoly hitvallást. Azért, mert aki nem hisz Istenben, az nem hisz az eszményekben és az emberekben sem. Már pedig az ily hitetlennek alig lehetnek elvei, az ilyennek a becsület legtöbbször csak szó, embertársa pedig zsák-*mány*. A hitetlen embernek hazája sincs, ő az *ubi bene, ibi patria* elvét ismeri és követi csak.

Arany erkölcsi felfogása intakt. Az erkölcsi igazságot és felelősségérzetet tette meg élete és költészete alapjául, ezért nevezték el a lelkiismeret költőjének is. *Szerénysége, egyszerűsége* legszebben a *Családi kör*, *Epilógus*, *Itthon*, *Vágy* és *Vásárban* c. verseiből csillog ki felénk, de saját maga írta életrajzából is a szerénység árad: »Ime, barátom, itt életírásom, elég hossz-*szan*, mégis röviden. Egyszerű élet ez, de mégsem nyugodt, csendes, mint némely gondolná: folytonos küzdés, melyben én voltam a gyengébb fél... Tehetségem mindig előre tolt, erélyem hiánya mindig hátravetett s így lettem, — mint munkáim legnagyobb része — töredék.« Aki ily szerény és egyszerűen őszinte tud lenni: az valóban nagy ember! Gyulai Pál is Aranyról tartott emlékbeszédében ezt mondta róla: »Mindvégig Arany volt Magyarország legegyszerűbb embene, de bizonyos tekintetben egyszersmind legérzékenyebb, legbüszkébb lelke is. A tömeg mellőzése, és tapsai, a hatalmasok lenézése és kegye keveset hatottak rá, de folyvást saját lelkiismerete felindulásai közt élt.«

Tisztult felfogása és igazságérzete elsősorban balladáiban mutatkozik meg: bűnösei lelkiismeretükben bűnhődnek, emlékezünk csak vissza *Ágnes asszonyra*, vagy *V. Lászlóra*! Minden bűnös elveszi méltó büntetését, ezt példázza a vén *Márkus* esete is, de ez csendül ki a *Ráchel siralma* túlfinom, megnyugvást lehellő végső szakaszaiból is.

A férfi, a családfő, az apa szeretete, gondja, felelősség- és kötelességérzete meghatóan nyilatkozik meg nagyon sok versében. En csak a polgári iskolai tankönyvekbe is fölvettem *A gyermek és szivárvány*, *Epilógus*, *Fiamnak*, *Itthon*, *Ó, ne nézz rám* és a *Családi kör* c. költeményeit idézem itt. Az ő családi körében — a meg-megjelent bánatfelhők ellenére is — a megelégedés, a mosoly, az egymást körülölelő jóság és kölcsönös szeretet volt az állandó vendég. Ez a tisztult, csillagos légkör a nevelés biztos helye, a boldogság temploma. Itt az édesanya a közép-

pont: a csillagok között a Nap. Lágyabban, szerelmesebben Petőfi sem kérlelhette volna Juliskáját, mint Arany teszi az Ó, ne nézz rám c. költeményének utolsó versszakában. A Gandhi-féle nevelési elvet: *a nevelés szeretet ténye*, Arany már a gyakorlatban és költészetében is megvalósította!

Esztétikai ízlése, költői hivatásának nemessége igen tisztán és félreérthetetlenül szól hozzánk *Vojtina ars poétikájából*. Elég ebből csak két sort idéznem: »Nem a való hát: annak égi *mássa* Lesz, amitől függ az ének varázsa...« De a *Letésem a lantot* c. költeménye is poétai hitvallását tartalmazza s ezenkívül Petőfi-reminiscenciákkal is gazdagon át van itatva.

Költőnk is ember: a szenvedések, sorscsapások a földhöz verik, de a megpróbáltatások keserősége, a szárnytörések nem roppanthatják össze; kitör, felszárnyal a földi körből: viszi lelkének csudaszárnya. Odatapad *a legnagyobb magyarhoz* s legigazabb, legönzetlenebb és legmagyarabb igéit zúgja a jövőbe: »Nem hal meg az, ki milliókra költi Dús élte kincsét, ám-bár napja múl; Hanem lerázván, ami benne földi, Egy éltető *eszmévé* finomul...« Ő is eszmévé finomult: *aranyeszmévé* s megtermékenyítette tanításunkat, nevelésünket. Így örökre a mi kincsünk maradt.

Talán nem leszek szerénytelen, ha Arany parancsát követve, útjára bocsátom ez *Íránta* érzett szeretetből született sorokat, hiszen a *Csabához* készült előhangban ő parancsolta költői szóval: »*Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!*«

Csapó István

Szemléltetés

a közgazdasági és jogi ismeretek tanításában.

A XVII. századot megelőzően a tanítás módszere az élet-telen szövegmagyarázásban merült ki, és csupán szótudást nyújtott. Azt hitték, hogy a szavak tudásával magától együtt jár a fogalmak ismerete. Változás csak akkor következett be, amikor az empirista filozófia megtermékenyítette a pedagógiát. *Comenius* hangsúlyozta először pedagógiai alapelvként a szemléltető oktatás szükségességét. Ismert mondása: »Semmi sincs az értelemben, ami azelőtt nem volt az érzékekben«, mellyel követeli a szemléltető oktatás által a fogalmak biztos megismerését, s így az életrevaló tudást. Azóta a neves pedagógusok sokasága foglalkozott a szemléltetés kérdésével, követelte a tanításban való érvényesítését. A szemléltető oktatás teljes diallát jelenti a munkaiskola, mely az ismeretek elsajátításánál nemcsak puszta szemléltre támaszkodik, hanem a tanuló szél-